

“Het E.H.R.M. mag niet beschouwd worden als een fabriek, die men draaiende moet houden”

Nathalie Van Leuven*

Inleiding

Françoise Tulkens, de Belgische rechter in het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft momenteel haar vaste stek in Straatsburg. Toch bleek er een mogelijkheid haar te strikken voor een interview in het schilderachtige Bosvoorde, waar ze een weekend verbleef ter voorbereiding van een studiedag over de hervorming van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

Ook reeds tijdens haar voorzitterschap van de Ligue des droits de l'homme bleek haar overduidelijke interesse voor en betrokkenheid bij de mensenrechten. Als rechter tracht ze van het E.V.R.M. een uiterst levendig instrument te maken. Uit haar arresten blijkt dat ze een progressieve rechter is met bijzondere aandacht voor de individuele klager.

TvMR: Er worden momenteel plannen gemaakt om het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (E.H.R.M.) te hervormen. Men zegt dat het E.H.R.M. het slachtoffer is geworden van zijn eigen succes.

Françoise Tulkens (Tulkens): Allereerst zou ik graag onderstrepen dat ik echt niet hou van de uitdrukking dat het E.H.R.M. het slachtoffer zou zijn van zijn eigen succes. Die uitdrukking is te gemakkelijk. De klachten en de situaties van de mensen, die naar het E.H.R.M. stappen, zijn zo erg. Het gaat vaak om grote tegenslagen in het leven van mensen en om mensenrechten, die niet gewaarborgd worden in de landen van deze personen. Het E.H.R.M. mag niet beschouwd worden als een fabriek, die men draaiende moet houden

Françoise Tulkens

TvMR: Waaraan is de explosie aan zaken voor het E.H.R.M. te wijten?

Tulkens: Er zijn verschillende redenen, die aan de grondslag liggen van het hoge aantal zaken, dat momenteel bij het E.H.R.M. aanhangig gemaakt wordt. Aangezien er verschillende redenen zijn, kan dit probleem niet door één oplossing verholpen worden. Enerzijds is er een kwantitatief probleem: het aantal zaken neemt toe, doordat het aantal lidstaten van de Raad van Europa toeneemt. Momenteel zijn er al 44 staten lid van de Raad van Europa. Daarnaast is er een kwalitatieve evolutie, ten gevolge van de rechtspraak van het E.H.R.M. Door deze evolutie wordt het toepassingsgebied van het E.V.R.M. uitgebreid. Het toepassingsgebied verruimt in de richting

* Assistente K.U.Leuven, Afdeling Kortijk, verbonden aan het Instituut voor de Rechten van de Mens aan de K.U.Leuven

van een horizontale toepassing van het E.V.R.M. De staat is niet enkel direct verantwoordelijk, maar er is ook een indirecte verantwoordelijkheid van de staat ontstaan. De staten hebben nu ook positieve verplichtingen. De uitbreiding van het toepassingsgebied van het E.V.R.M. is een goede zaak.

Wel is het protocol n° 11, dat het E.H.R.M. reeds hervormde nog maar vier jaar oud en opnieuw is er een hervorming nodig. Het eerste probleem is hier dat negentig procent van de vele klachten, die naar het E.H.R.M. gezonden worden, onontvankelijk zijn. We moeten allereerst nagaan waarom er zoveel onontvankelijke klachten zijn. Negentig procent is een verschrikkelijk hoog aantal. Is bij de advocaten de kennis van het E.V.R.M. beperkt? Hebben de mensen misschien een verkeerd beeld van het E.H.R.M.: denken ze dat Straatsburg dé plaats is waar ze zich op de mensenrechten kunnen beroepen, terwijl ze het recht in de eigen staat zouden moeten verkrijgen? Vervolgens zijn zestig procent van de ontvankelijke zaken repetitieve zaken. Hier situeert het probleem zich duidelijk op het vlak van de uitvoering van de arresten. Wanneer je dus het grote aantal zaken van het Hof bekijkt, situeert het probleem zich vooral op deze twee vlakken. De tien procent ontvankelijke zaken kunnen we behandelen.

TvMR: Welke voorstellen worden er gedaan om het E.H.R.M. te hervormen? Wat is uw mening hierover?

Tulkens: Allereerst zou ik willen benadrukken dat voor mij de diagnose erg belangrijk is: ik voel me niet op mijn hoede met al die abstracte cijfers. Men mag niet zeggen dat het Europees Hof hervormd moet worden omdat het aantal klachten te hoog ligt. Zo is het niet: het E.H.R.M. wordt alleen hervormd omdat men moet antwoorden op de kwantitatieve problemen én op kwalitatieve ontwikkeling van de rechtspraak. Er zijn verschillende pistes voor de hervorming: er zijn allereerst de pistes op het niveau van het Europees Hof. Momenteel hebben we instructies gekregen omtrent management. Er zouden twaalf maanden moeten besteed worden aan het verzenden van de memories, twaalf maanden aan de ontvankelijkheid van een zaak en twaalf maanden aan de beoordeling van de gegrondheid. Er is bovendien een permanente werkgroep opgericht die zich buigt over de werkmethodes. Ook door rechterlijk beleid kan men veel bereiken: zo moeten we misschien strenger zijn op het vlak van de ontvankelijkheidsvoorwaarde 'uitputting van de interne rechtsmiddelen' om op die manier de nadruk te leggen op de subsidiariteit van het E.H.R.M. Ook sterke arresten, die duidelijke principes stellen, zijn een kwestie van rechterlijk beleid. Men moet trachten de zaken niet louter

casuïstisch te behandelen. Bovendien vind ik het ook een punt van rechterlijk beleid dat de arresten in alle Europese talen worden vertaald. Zeker de zaken tegen België zouden in het Nederlands moeten vertaald worden. Er wordt gezegd dat het ministerie van Justitie hiermee bezig is. Dat is een uitstekend initiatief.

Bovendien loopt er een groot debat over de veranderingen, op het niveau van het verdrag zelf. Hier zou het mijns inziens belangrijk zijn mocht het E.H.R.M. zich slechts hoeven te buigen over de klachten die van betekenis zullen zijn voor de rechtspraak. Het E.H.R.M. is momenteel bevoegd voor de potentiële klachten van 800 miljoen mensen. Er bestaat een voorstel om een extra ontvankelijkheidsvoorwaarde in art. 35 E.V.R.M. in te voegen, zodat het Hof zich enkel over substantiële zaken zou moeten uitspreken. Ik ben helemaal geen voorstander van dit voorstel omdat dit zal leiden tot het opgeven van het individueel klachtrecht van het individu voor het E.H.R.M. Het individueel klachtrecht is de kern van het

E.V.R.M.

Dat mag men nu niet opgeven. Een extra ontvankelijkheidsvereiste lijkt mij niet noodzakelijk, omdat men zich zou kunnen

"De taak van het E.H.R.M. is om zich over klachten te buigen, niet om ervan af te raken".

beroepen op een bepaling, die reeds in het E.V.R.M. staat, namelijk de onontvankelijkheid van een kennelijk ongegrond individueel verzoekschrift. Ik begrijp niet welke ontvankelijkheidsvereiste men daar nog kan aan toevoegen. Ik ben niet van mening dat we alle middelen die ons ter beschikking staan al hebben gebruikt. Het is de taak van het E.H.R.M. om zich over klachten te buigen, niet om ervan af te raken.

TvMR: Stel dat u zich geen zorgen hoeft te maken omtrent het budget voor de hervorming van het E.H.R.M., van welk soort Europees Hof droomt u dan persoonlijk?

Tulkens: Een Europees Hof voor de Rechten van de Mens is voor mij in eerste instantie een Hof dat het E.V.R.M. toepast. We moeten erop toezien dat het E.V.R.M. wordt toegepast op de concrete situaties, waarin individuen zich bevinden en dat het E.V.R.M. tegelijkertijd wordt geïnterpreteerd. Het E.H.R.M. heeft deze dubbele functie. Het Europees Hof mag geen grondwettelijk hof zijn dat zich enkel buigt over de interpretatie van het verdrag. Wij zijn geen Supreme Court. Het E.H.R.M. stelt zich niet in de plaats van de nationale hoven en rechtbanken. De geopolitieke actualiteit verklaart dat de taak van het Hof erin bestaat om de mensenrechten te doen binnendringen in de verschillende landen. Het Hof mag niet arrogant zijn of pretentie hebben: het Hof moet zaak na zaak bestuderen en een antwoord bieden. Op die manier zal de rechtspraak geleidelijk worden gevormd. Ik ben voorstander van een benadering van het E.V.R.M. die vertrekt vanuit de basis.

TvMR: Er zijn steeds meer arresten. Er wordt steeds meer belang gehecht aan het E.V.R.M. Denkt u dat de mensenrechtenbescherming sterk verbeterd is?

Tulkens: In 2000 zag men dat de mensenrechten buitengewoon ontwikkeld waren. Ikzelf ben zeer bevreesd dat het steeds grotere belang dat aan de mensenrechten gehecht wordt plots zal omkeren en dat er werkelijk een terugval zal zijn. Zo zijn er vandaag bepaalde wetgevingen en praktijken, die men vroeger nooit aanvaard zou hebben. Zo denk ik bijvoorbeeld aan het Verenigd Koninkrijk dat vroeg om te kunnen afwijken van art. 5 E.V.R.M. (dat bepaalt dat niemand van zijn vrijheid beroofd mag worden, tenzij in een limitatief aantal gevallen en langs wettelijke weg, nvl), zodat ze vreemdelingen gemakkelijker konden uitwijzen in het kader van hun strijd tegen het terrorisme. De personen die uitgewezen worden, worden blootgesteld aan het risico van foltering, onmenselijke of vernederende behandeling.

TvMR: Kan u een aantal voorbeelden van arresten geven die de evolutie van de mensenrechten in de rechtspraak duidelijk aantonen?

Tulkens: Ik denk bijvoorbeeld aan het arrest Goodwin tegen het Verenigd Koninkrijk. In de eerste arresten met betrekking tot transseksuelen bleken de rechters aanvankelijk eerder terughoudend. Uit het arrest Christine Goodwin blijkt dat men werkelijk aan het einde was van een evolutie (in het arrest Christine Goodwin oordeelde het E.H.R.M. dat de weigering van het Verenigd Koninkrijk om de nieuwe seksuele identiteit van een postoperatieve transseksueel juridisch te erkennen, een schending van het recht op eerbiediging van het privé-leven en van het recht om te huwen inhield, E.H.R.M., 11 juli 2002, nvl). Een ander erg belangrijk arrest is het arrest Streletz, Kessler en Krenz tegen Duitsland, waar geoordeeld werd dat een democratie geen formele, maar een substantiële zaak is (in dit arrest oordeelde het E.H.R.M. dat de veroordeling van Streletz, Kessler en Krenz wegens het beschieten van vluchtelingen in de voormalige DDR niet in strijd was met artikel 7 E.V.R.M., dat inhoudt dat niemand gestraft kan worden zonder wet, E.H.R.M. 22 maart 2001, nvl).

Ook het arrest Öcalan tegen Turkije is een erg belangrijk arrest (in dit arrest oordeelde het E.H.R.M. dat het opleggen van de doodstraf - zelfs indien die wordt omgezet in een levenslange gevangenisstraf - een onmenselijke behandeling vormt en niet meer gelegitimeerd is in een democratische samenleving, E.H.R.M. 12 maart 2003, nvl). Ook hecht ik zelf erg veel belang aan de arresten, waarin het Hof zich uitspreekt over de behandeling van mensen in de gevangenissen. Ook daar is er een duidelijke evolutie te merken. Er is een heel aantal klachten, waaruit blijkt dat de levensomstandigheden in bepaalde gevangenissen objectief onaanvaardbaar zijn en strijdig met artikel 3 E.V.R.M., dat het verbod van foltering, vernederende en onmenselijke behandeling waarborgt. Zo is er bijvoorbeeld het arrest Mouïsel tegen Frankrijk waarin het Hof geoordeeld heeft dat het opgesloten houden van mensen

die in een slechte gezondheidstoestand verkeren, strijdig is met artikel 3 E.V.R.M. (E.H.R.M., 14 november 2002, nvl)

Door het bestuderen van deze zaken merk je dat door de behandeling van de individuele klachten principes ontstaan. De ene keer komt het Hof snel tot deze principes, de andere keer gaat het minder snel. De ene keer spreekt het Hof zich erg duidelijk uit, de andere keer is het iets minder precies. Principe-arresten zijn uiteraard erg belangrijk, toch kan dit niet altijd even snel gaan. Met moet een subtiel evenwicht trachten te vinden.

* TvMR: Verwacht u zich aan een toenemende invloed van het E.V.R.M. in rechtsdomeinen waar het E.V.R.M. nu nog niet echt belangrijk is?

* Tulkens: Ja, dat zal er komen. Daar ben ik zeker van. We zien dat het E.V.R.M. een grote rol begint te spelen in bijvoorbeeld het milieurecht. Het arrest Öneriyildiz tegen Turkije is erg belangrijk. (In dit arrest oordeelde het E.H.R.M. dat er een schending was van het recht op leven, omdat de Turkse staat had nagelaten om mensen, die illegaal bij een afvalbelt woonden, te beschermen tegen een te voorziene gasontploffing, E.H.R.M., 18 juni 2002, nvl). De indirecte horizontale toepassing van het E.V.R.M. wordt steeds belangrijker. Er is een Spaans arrest Fuentes Bobo tegen Spanje over de druk, die een werknemer kan uitoefenen op een werkgever door zijn mening te uiten. Dat is een mooi geval (E.H.R.M., 29 februari 2000, nvl). Ook de zaak Hatton tegen het Verenigd Koninkrijk over de hinder, die buurtbewoners van Heathrow Airport ondervinden, is verwezen naar de Grote Kamer (E.H.R.M., 2 oktober 2001, nvl). We zullen zien wat de Grote Kamer beslist. Men ziet zeer goed dat het E.V.R.M. evolueert met golven. We zien heel duidelijk dat het Hof een steeds groter toepassingsgebied krijgt in diverse domeinen. Dat is ook logisch, daar situeren zich problemen waar de mensen mee te kampen hebben. Aangezien wij als rechters van het E.V.R.M. een levend instrument moeten maken, is er geen andere mogelijkheid dan dat het toepassingsgebied uitgebreid wordt.

TvMR: Hanteert het Hof intern een bepaald kwalificatiesysteem om in al die arresten, de belangrijkste van de minder belangrijke arresten te onderscheiden?

* Tulkens: Neen, zo'n kwalificatie bestaat niet. Uiteraard zijn de arresten van de Grote Kamer de belangrijkste arresten en zijn procedurele zaken vaak geen mijlpaalarresten, maar ik denk bijvoorbeeld aan de zaken tegen Italië over de uitzetting van huurders, waar het Hof een minnelijke schikking aanvaardde, omdat het zich al zo vaak had uitgesproken over deze problematiek. Het Hof wilde dat men de bestaande arresten zou uitvoeren. De zaak lijkt op zich niet zo belangrijk, maar juridisch is dit erg belangrijk. Bijvoorbeeld het arrest Mamatkulov en Abdurasulovic tegen Turkije over de voorlopige maatregelen is op juridisch vlak een belangrijk arrest, omdat het Hof daar voor het eerst heeft geoordeeld dat het niet uitvoeren van voorlopige maatregelen een schending

inhiel van artikel 34 E.V.R.M. Voordien was dat niet zo, want de voorlopige maatregelen waren facultatief (E.H.R.M., 6 februari 2003, nvl). In onze sectie behandelen we momenteel veel zaken over de uitzetting uit Litouwen van Russische militairen van de voormalige Sovjet-Unie. De mensen zijn als militairen naar Litouwen gekomen, dat destijds tot de Sovjet-Unie behoorde, maar nu onafhankelijk is. Ze leefde er hun hele leven, hun kinderen zijn er geboren. Zo'n zaak is een belangrijke zaak...

Na de onafhankelijkheid van Litouwen hebben communisten een mislukte staatsgreep gepleegd. Tengevolge van dit feit werd de communistische partij illegaal. Een vrouw, die lid was van deze communistische partij kon zich niet meer kandidaat stellen voor de verkiezingen. Het zich niet kandidaat kunnen stellen bij de verkiezingen omdat men deel uitmaakt van een bepaalde partij is inderdaad een politiek gevoelige zaak.

* TvMR: Verwacht u veel van Protocol n° 12, waardoor zaken over discriminatie gemakkelijker voor het Hof zullen kunnen gebracht worden?

* Tulkens: Ja, we moeten daar wel opletten. Momenteel is dat Protocol ondertekend, maar niemand ratificeert. Het protocol is erg verregaand. Het houdt in dat het recht op gelijkheid juridisch afdwingbaar wordt in elk recht dat voorzien is bij wet, in elke daad van de overheid. Tegen elke wetgeving, die een discriminatie inhoudt in eender welk domein, dus ook in het domein van de sociale en economische rechten, zal een klacht voor het E.H.R.M. gebracht kunnen worden.

* TvMR: Momenteel genieten homoseksuelen volgens het E.H.R.M. nog geen recht op familielevens. Men spreekt in hun geval van de beleving van het recht op privé-levens. De homoseksuelen wachten op een erkenning van hun recht op familielevens.

* Tulkens: Er is hier al een evolutie. Kijken we bijvoorbeeld naar het arrest S.L. tegen Oostenrijk, waar het Hof duidelijk heeft gesteld dat dezelfde leeftijd moet gelden voor het toestaan van homoseksuele relaties alsook heteroseksuele (E.H.R.M., 9 januari 2003, nvl). Uiteraard is er in het arrest Fretté - dat handelde over de adoptie door homoseksuelen - geen schending van het recht op familielevens vastgesteld (E.H.R.M., 6 februari 2002, nvl).

* TvMR: Het arrest Marckx en andere mijlpaalarresten hebben ervoor gezorgd dat de verplichtingen die op de staat wegen steeds zwaarder worden. Het lijkt alsof de staten soms bang zijn voor het Hof.

* Tulkens: Ja, dat is een spijtige zaak. Het Hof en de staten zijn immers geen vijanden. Men hanteert een schoolse woordenschat wanneer men over het E.H.R.M.

spreekt. Men spreekt van het 'op de vingers getikt zijn', 'goede punten halen voor het Hof', 'de goede leerling van de klas zijn', 'Die uitdrukkingen houden echt geen steek. Wel moeten we trachten te begrijpen waarom er weerstand is vanuit bepaalde staten. Toen ik net bij het Hof werkte, was er de zaak Van Geyseghem, een van de eerste zaken

tegen België (E.H.R.M., 21 januari 1999, nvl). Ik dacht hoe gaat dit aflopen? Het Hof heeft in deze zaak geoordeeld

dat men de beklagde die niet aanwezig was in een strafproces, niet mocht straffen door hem het recht op bijstand door een advocaat af te nemen. Ik was me bewust van de weerstand in de zaak Vermeulen, Delcourt, Piersack. Er was toen een kleine opstand in het Hof van Cassatie. Ik was erg ongerust. Drie maanden na het arrest oordeelde het Hof van Cassatie dat men de internationale rechtspraak moest volgen, omdat die voorrang heeft. Dus, zo zie je maar, ik dacht dat het om een zeer moeilijke kwestie ging en het bleek zo opgelost. De wet van 12 februari 2003 schrijft in het Wetboek van Strafvordering de noodzakelijke voorwaarden in.

TvMR: Bent u tevreden over de kennis en de toepassing van het E.V.R.M. op nationaal vlak?

Tulkens: Ik vind dat het Hof van het Cassatie in het algemeen goed beantwoordt aan de eisen van het E.H.R.M. Ik heb een artikel geschreven met Van Drooghenbroeck (voor de Liber Amicorum Marchal) over de manier waarop het Hof van Cassatie het E.V.R.M. heeft geïntegreerd. Er zijn belangrijke theorieën, de doctrine van Vêlu over het gezag van de geldende interpretatie was erg belangrijk. Ook de voorrang van het E.V.R.M. op de Grondwet is door het Hof van Cassatie aanvaard. Ondanks bepaalde aarzelingen, ondanks de weerstand, ondanks de kritiek, vind ik de integratie van het E.V.R.M. in de interne rechtsorde door het Hof van Cassatie goed. Ik vind ook dat België zich in het algemeen goed situeert, het aantal klachten tegen België is erg stabiel. Sinds ik rechter ben, zie ik elk jaar dat er ongeveer 250 klachten tegen België zijn. We zijn een erg gemiddelde staat. In België zijn er jaarlijks 0,39 schendingen per miljoen inwoners. Dat is niet zoveel: in Frankrijk zijn er 1,6 schendingen per miljoen inwoners. De magistraten lijken me goed gevormd te zijn. Er zijn ook veel bijscholingen voor magistraten. Waar ik meer moeilijkheden mee heb, zijn de advocaten. Soms en zelfs vaak kennen advocaten de techniek en de inhoud van het E.V.R.M. niet goed. Ik ontvang soms dossiers van advocaten, waar ze de ontvankelijkheidsvoorwaarden vergeten. De termijn van zes maanden, de uitputting van de interne rechtsmiddelen, dat is toch de basis. Het lijkt soms alsof het Hof een instantie van de laatste kans is. Ik zou graag hebben dat er in België een technische opleiding komt voor advocaten over het E.V.R.M., over het Reglement van het E.H.R.M. Ik weet niet in hoeverre er in de staten opleidingen worden

"Ik wil niet dat er nog over 'les droits de l'homme' gesproken wordt."

gegeven over het E.V.R.M., ik weet ook niet in hoeverre het vak mensenrechten in de Rechtsfaculteiten van de lidstaten van de Raad van Europa verplicht is.

* TvMR: Men hoort vaak dat de invloed van de NGO's toeneemt in het domein van de mensenrechten. Merkt u dat als rechter van het E.H.R.M.?

* Tulkens: Waar de NGO's natuurlijk wel een hele grote rol hebben gespeeld, is bij de oprichting van het Internationaal Strafhof. Bij de diplomatieke conferenties over de oprichting van het Internationaal Strafhof in Rome waren ze de hele tijd aanwezig. Wat het Europese Hof betreft, daar kunnen de NGO's op twee manieren tussenkomen in de procedure. Er is enerzijds de mogelijkheid van 'tussenkomen door derden' (art. 36 E.V.R.M., nvl) in de procedure voor het Hof. Anderzijds zorgen deze NGO's soms voor de vertegenwoordiging van verzoekers, die in moeilijke omstandigheden verkeren. Momenteel heeft een groep van 60 NGO's een nota opgesteld waar ze hevig ijveren voor het behoud van het individueel klachtrecht voor het E.H.R.M.

* TvMR: Tegen Turkije zijn er veel verzoekschriften, die handelen over zware schendingen van mensenrechten, schendingen van het recht op leven bijvoorbeeld. Denkt u dat het E.H.R.M. in staat is om een doeltreffend antwoord te bieden op deze zware schendingen van mensenrechten? Soms wordt het Hof enigszins denigrerend de vrederechter van Europa genoemd...

* Tulkens: We beschikken niet over de middelen om op structurele en collectieve mensenrechtenschendingen te antwoorden. Dat is een echt probleem, wat Turkije betreft. Bekijk ook Tsjetjenië, ook daar zijn er structurele mensenrechtenschendingen. Dat punt blijft een leemte in de mensenrechtenbescherming. De structurele mensenrechtenproblemen zijn verweven in een politieke structuur, een sociale structuur, een economische structuur. Om die reden moet het politieke vlak veel meer benut worden. Bovendien, wordt er naar mijn mening te weinig gebruik gemaakt van de mogelijkheid van interstatelijke zaken. Men moet af van de idee dat een interstatelijke zaak een vijandige daad is tegenover een andere staat, op diplomatiek vlak. De filosofie van het E.V.R.M. is de collectieve waarborg van de mensenrechten. Om die reden zijn er evenveel rechters als staten, anders zouden tien rechters volstaan. Wanneer we denken aan de genocide in Joegoslavië, moeten we toegeven dat het Internationaal Strafhof een erg belangrijke dimensie aan de mensenrechtenbescherming toevoegt. Ik vind die link tussen humanitair recht en mensenrechten uitermate interessant.

TvMR: Zijn 'les droits de l'homme' nog het domein van 'l'homme'?

Tulkens: Allereerst, in het Frans wil ik niet dat er nog over 'les droits de l'homme' gesproken wordt. Dat is seksistisch taalgebruik. In het Nederlands hebben jullie met 'mensenrechten' dat probleem niet. In het Frans moet men spreken van 'droits humains' of 'droits fondamentaux'. Is het E.H.R.M. nog een mannenwereld? Misschien. In 1998 was er één vrouw, met het nieuwe Hof waren er acht, nu zijn er tien vrouwen. Tien op vierenvestig, daar is natuurlijk nog geen sprake van pariteit. Onder de juristen is het steeds hetzelfde, er zijn veel vrouwelijke juristen in de eerste rangen, maar minder en minder op hoger niveau. De vrouwelijke rechters van het E.H.R.M. hebben kunnen verwezenlijken dat een vrouw de voorrang krijgt, wanneer er zich bij de aanwerving van een griffier een mannelijke en een vrouwelijke kandidaat aandient die even goed is. Fundamenteel is het volgende punt. Ik ontving een artikel van een hoogleraar en onderzoekster van de universiteit van Sussex (M.B. Dembour) over het feminisme en de mensenrechten. In dat artikel schreef men dat het Hof veel aandachtiger moet zijn voor de situatie van vrouwen en mensenrechten. Ze nam als voorbeeld het arrest Chapman tegen het Verenigd Koninkrijk over de minderheden (in dit arrest oordeelde het E.H.R.M. dat het recht op privé-leven van een (vrouwelijke) zigeuner niet geschonden was, toen de zigeuner verplicht werd om te verhuizen, omdat zij geen vergunning kreeg om in zijn woonwagen op haar eigen grond te wonen, terwijl er geen plaatsen beschikbaar waren in officiële woonwagenvakanties, E.H.R.M., 18 januari 2001, nvl). Ze zei dat de situatie van een zigeunervrouw niet dezelfde is als deze van een mannelijke zigeuner. De problematiek is nog groter wanneer de vrouw haar woonwagen niet mag installeren op een bepaalde plaats. Omdat de vrouw verantwoordelijk is voor de opvoeding van de kinderen. Dat artikel heeft me echt geboeid. Er zijn ook niet zodanig veel vrouwen, die klachten indienen bij het E.H.R.M. Men zou denken dat het artikel 14 E.V.R.M., dat het verbod op discriminatie inhoudt hét artikel van de vrouwen is, maar uit de rechtspraak blijkt dat de meerderheid van de klachten onder artikel 14 E.V.R.M. door mannen wordt ingediend. Dat is toch vreemd. Het gaat hier voor mij over de vraag van de toegang van vrouwen tot de nationale rechtbanken en tot het E.H.R.M. Een vrouw moet uiteindelijk veel energie hebben om tot in Straatsburg te geraken. Daar zouden de NGO's een belangrijke rol kunnen spelen, er zouden organisaties moeten zijn die de vrouwen helpen om een klacht voor het E.H.R.M. te brengen.